

Віктор Грабовський

УДК 821.161.2

**РОМАНІСТИЧНІ МАНТРИ ЩЕДРОГО СЕРЦЯ
(КІЛЬКА ШТРИХІВ ДО ТВОРЧОГО ПОРТРЕТА РОМАНА ДІДУЛИ)**

Творчий доробок відомого прозаїка та фольклориста Романа Дідули чи не з першої книжки привернув увагу сучасників. Микола Вінграновський уважав його роман “У найменшому з-поміж світів” перлиною української літератури для дітей. Василь Захарченко ставить прозу Р. Дідули в один ряд із творчістю В. Стефаніка та В. Мініяйла. Відомий перекладач античних творів Андрій Содомора вельми слушно зазначає: “Його проза має в собі щось від молитви, від сповіді; письменник шукає не читача, ба лише того, хто приєднає свій голос – до моління за рідну землю”. Романи Р. Дідули “Крутий час”, “У найменшому з-поміж світів”, “Час і пора”, повісті “День над вечірнім берегом”, “Малі серед великих, великі серед малих”, “Списана гора” тощо, як і досить унікальні збірки фольклорних творів, яскраво потверджують усе сказане вище.

Ключові слова: рідний край, молитва, природа, суспільство.

Viktor Hrabovskyi. Sketches to Viktor Didula's Portrait

The works of the famous writer and folklorist Roman Didula managed to attract the attention of his contemporaries from the first book. The reputable writer Mykola Vinhranovskyi, for example, considered Didula's novel “In the Smallest of All Worlds” a gem of Ukrainian literature for children. And Vasyl Zakharchenko, known as wise and sophisticated author, puts Roman Didula's prose in one line with the achievements of the classics Vasyl Stefanyk and Viktor Miniaylo. The well-known translator of the works by ancient authors and poet Andriy Sodomora, in his turn, emphasized: “...His prose has in itself something from prayer, from confession; the writer seeks not for the reader, but only for one who will attach his voice – “to the prayer for the native land”. The novels by Roman Didula “Hard Time”, “In the Smallest of All Worlds”, “Time and Season”, “The Day over Evening Shore”, “The little Ones among the Big Ones, and the Big Ones among the Little”, as well as his peculiar collections of folklore just confirm the evaluation of all authoritative figures.

Keywords: native land, nature, society, prayer.

“І старе, і мале однаково дивляться на любов: тільки дивляться.

Де вона береться, та любов, досі не знаю, хоч уже мав би знати. Ніби вчора та сама дівчина була, як усі, а настає мить – і все міняється. І вже так файно ходить, говорить, радіє, сумує, сміється, співає тільки Вона...”

Очима дитинства дивиться на світ і справжній талант, очікуючи на мить осяяння Йому. Та мить осяяння – особлива віха у творчій біографії не тільки українського, а й будь-якого мистця. Адже через кожних сім літ наш організм обновлює весь свій кровотік, що й для громадянина пересічних здібностей іноді означає надто багато... Бо то ж, можливо, навіть більше, ніж переміна мистецького світогляду, оберненого всередину!

Проте хіба там, усередині, – отже, таки в серці! – можна віднайти бодай щось інше, крім солодощів гіркового твого дитинства?! Отож бо й воно...

“О, краю-раю, Опілля моє...” – замріяно скаже Роман Дідула, зачепивши швайкою крапельину письменницької слави, аби переповісти нам, читачам, усе те, що душа його усвідомила, доростаючи до романної своєї епопеї, зокрема й до названого “В найменшому з-поміж світів”. А усвідомивши, заходилася натхненно переливати у слово все, що так довго боліло, мучило і хвилювало її.

Тим паче що той мерехтливий дитячий світ Ромчикової пастушкової душі аж ніяк не схожий на той, що звичний нам... Бо таки зовсім-зовсім інакший! Адже “здалека наші села подібні на купи яєць серед кущів. Трохи ближче підійдеш – і це вже між деревами продзьобані згори, а здолу прикриті зелом шкаралупи, і тільки зовсім близько бачиш білі, як шкаралуща, хати під стріхами та дітлахів-вилупків коло них...”

Але душа майбутнього письменника ще не знала тоді, який важезний тягар візьме на себе, скільки доведеться перестраждати, аби ж таки відчути, що саме Добро та Любов – основні творці Людини з великої літери! Бо тільки через Добро й Любов дано людині пізнати свою творчу місію, відшукати шлях до верховин духу, стати нарешті володарем світу і власної долі.

Ви не повірите, либонь, шановний друже, та саме в цьому напрямку все ще ніби розвивається і світова філософська думка, дошукуючись, у чому, власне, полягає споконвічна єдність Видимого і Невидимого Світів? Задля чого Дух з’являється у фізичному тілі, прирікаючи себе на злигодні та страждання? Чому в основі всіх релігій, незважаючи на їхню непримиренність, височіють Любов і Добро? Невже ворожнеча духа і тіла настільки закономірна?

Проте саме народна казка про яйце-райце, з якого постав увесь видимий світ, наштовхнула геніального нашого академіка Миколу Чмихова на світове відкриття походження українського арійства! Та не менш достеменно правда полягає й у тому, що саме таємниця походження української білостінної хліборобської цивілізації спонукала й Романа Дідулу до прокладання власних шляхів у безмежній царині художнього освоєння дійсності...

Є у щойно згаданому романі рядки про рідний край, написані “з висоти пташиного польоту”, коли Автор повертається додому літаком: зелена латочка Тереміжки, урочища, що зачаровувало сільських дітлахів лісовими ласощами, віддячило Романові Дідулі – саянуло йому сливе материнською усмішкою... Так Автор і зачаровує, занурює нас у світ не лише свого дитинства (бо наші дитячі враження насправді формують належне ставлення до всього наступного життя), а й у таємничу робітню власної душі! У якій навіть велемудрому доцентові Распутінсу не пощастить віднайти місце “всепереможному” марксизмові...

Чому ж у романі-мозаїці “Час і пора” Дідула зізнається: “Ніщо мене так не вражає в людях, як гординя...”? Тим паче, що й доцентам, і професорам варто погодитися з Автором щодо феноменально цілющого чародійства, яке в Природі й людині розгортається напередодні Великодня – Воскресіння Христового, найбільшого свята всіх українців. Адже хто-хто, а наші хлібороби ще з дитинства мають дуже точне знання про самодостатність усього життєвого циклу! Адже заради того, щоб народився житній або пшеничний колосочок, зеренце, укинута в спущений ґрунт, мусить померти...

На тлі розкішної природи Опілля та романного природознавства Дідула запускає ланцюгову реакцію образних асоціацій, що зумовлюють емоційний вибух почувань Автора-ліричного героя, почувань як радісних, так іноді й надто гірких, аж безпросвітних... Бо "камінь і той вибухає іскрами, коли його б'ють, а що вже казати про людину, яка має серце – не камінь".

Так само відчуває навіть чужий біль і серце Романа Дідули... Адже він – сонячний промінь цієї збудованої землі! Тож мимоволі спогадуються рядки із книги навечно сорокарічного науковця Олександра Шумилова "Містичний ключ до України": "Ні, панове комуністи, ніколи в природі не існувало вашого радянського народовладдя. Так поводить ся народ не після золоті ери народовладдя, а після жажливого деспотичного полону. І той народ, який ми зараз маємо в посткомуністичній Україні, народ, за який болить серце, а розум не сприймає, – це цілковито ваш витвір."

Це хто ж так "виховав" людей, щоб вони замість того, щоб організовано боронитися й легітимно протестувати проти цинічного над ними глумління, масово приймають накинуті їм "тіньові" правила економічного життя... Хто так "виховав" людей, що ми не поважаємо самих себе й ближнього свого, не поважаємо життя, не поважаємо смерті, не поважаємо порядку, нищимо природу, не можемо збагнути найочевиднішого – майже захлинається риданням автор – власних національних інтересів?!"

Натомість Роман Дідула змальовує перебіг самого життя одним штрихом:

"Дивується старий бойко:

– Самі виділі'сте. Понаписували лісничі при дорогах: "Ліс – наше багатство". А нащо то писати? Ніби ми не знаємо, що то їх багатство".

Або ще й така мініатюра з нашого дотеперішнього побуту:

"Поки ми захоплювалися своїм прапором і гербом, вони захоплювали фабрики, заводи, готелі – і ми тепер маємо те, що маємо, а вони – все решта".

Таких афористичних мініатюр у Романа Дідули справжнє море! Проте в ньому за жодних умов читачеві не вдасться потонути... Якщо не влучний дотеп, то вельми сонячна замальовка "з натури" і зігріють, і надихнуть. Адже письменник задля того і трудить душу свою, аби ділитися набутиим Добром.

Ясна річ, у кожного автора мусить бути своє потаємне джерело, з якого черпаєш і черпаєш усе те, що невтомно роздаєш рідним людям, бо то ж їхній вічний маєстат – Краса, Віра, Любов; лишень вони, на жаль, не завжди знають, що володіють і справді незвіданим скарбом, заповіданим Святими Отцями. Тож і малому Романові якось особливо глибоко запала в серце Господня притча про запрошених, які відмовилися прийти до Господа, і про тих інших, непрошених, котрі все ж віднайшли свій шлях у Царство Боже.

Тому й сталося так, як мало статься: без Бога – ні до порога! Недарма й епіграфом до свого роману-мозаїки "Час і пора" Роман Дідула обрав думку, висловлену Іваном Павлом II: "Любов сама врівноважує долю".

Три причини подають ті, хто знехтував Божий заклик увійти в Його Царство, яке йменується Царством Небесним. Перші відповідають: я купив землю; другі: я купив п'ять пар волів; а треті відмовляються ще простіше: я оженився. Так немов окреслюються всі причини, які перешкоджають людині прокласти стежину до Господа.

Прикметно, що причини дуже поважні, мало хто з нас і під теперішню пору наважиться заперечити це. Бо то ж такі не другорядна річ для людини, котра ще вчора була перекотиполем бездомним, укоренитися, відчути, що та земля, якої ти й не помічав раніше, – твоя, що твоє коріння спроможне розгалужитися в ній на цілі покоління, що ви вже неподільні, бо відтепер тільки спільно чекатимете на майбутній колосок...

Але на те й притча, щоби люди побачили цей світ у різних вимірах, щоб відчули: учорашнє добро може зненацька обернутися на свою цілковиту протилежність... Адже все, що ми вважаємо своїм, усе, що ми нізачо не погодимося віддати, урешті-решт робить нас рабами. Досить уявити собі, що станеться з людиною, котра затисне в жмені вельми коштовну річ: справді, золотий п'ятак збережеш, але ж руку втратив назавше, бо нічого більше тим п'ястукком робити не вмієш, окрім тримати, тримати й не віддавати.

Тим паче що трапляється й так, що серце стиснеться раптом, закрийється від усього суцього, уловивши щось небувале, із чим уже розлучатися не хочеться, що стало єдиною суттю, власністю... Хоча там, куди всі прямуємо після свого тілесного буття, жодна власність нікому зовсім не потрібна! Бо тільки духом кожний Дух і творить майбутнє своє.

Проте трапляється щось подібне з розумом, який не здатен досягнути силу духовності, трапляється й з усім нашим життям... Замикаючи двері, замикаючи серце й розум, залишаємося в полоні здобутку – всього того, що назвали своєю власністю. Так само і з дитинством, яке сумує за шкуринкою хліба, з юнацтвом, що вчасно не освідчилося їй... Вони ж – для земного буття! Прийде час і на любов, і на дружбу... Небо?! Та дайте урешті-решт хоч натішитися справді щасливим життям! Тут, на землі...

Пригадуєте гасло: “Буде хліб – буде й пісня”? Наїстися то ніби наїлися, а от духовного подвигу Івасюка чи Стуса щось не було чутно... Тому й у своїх талановитих книжках дошукується Роман Дідула життєвого сенсу спілкування між Богом і людьми, між людиною і природою, щоб унаочнити духовні масштаби України, усвідомити власне місце в цьому до решти зварйованому світі.

Невже саме задля Божої Правди потрібно було віддати життя героям Небесної сотні, “кіборгам”, тисячам інших полеглих за Україну, щоб українці усвідомили ціну Свободи?! Проте легенда паризької опери, воїн Добровольчого українського корпусу Василь Сліпак не засумнівався: так і має здобуватися Незалежність. Отже, як і Роман Дідула, бачив ясновидящий завданням своїм Другого, ще потужнішого, свідомого своєї місії, навчити співати душею.

Позабувши про душу, можна хоч цілий вік надсадно плуганити рідну нивку. Та коли прийде пора бідолашній душі розлучатися з тілом, то раптом виявиться, що жодна воляча праця, ані жодна творчість, як і слава чи заслужена похвала людська тут, на батьківській землі, не відкриють нам Царства Божого. Тому що Царство Боже – Царство такої любові, задля якої можна забути і про свій клопоть землі, і про творчість, і про власне значення – усе можна забути, бо комусь ось цієї миті потрібна твоя любов, потрібен саме ти.

Не тільки малому Романкові, а й багатьом нашим сучасникам невтямки, чому ж оті треті не відгукнулися на заклик Його?! Бо не потребують радості душі ті, хто вважає себе щасливим. Навіщо йому щастя, яке не покладеш у кишеню чи ліжко? Святкуйте без мене, на мій вік вистачить...

Ось так і виходить: оволодівши землею, ти вже не потребуєш неба, бо твоя праця і твоя творчість самодостатні й значущі, а твій авторитет серед людей так утвердився, що й сама вічність біля твоїх пантофлів кішечкою муркоче... Атож-атож! Усміхнулося людині щастя, то вже й немає їй діла ні до щастя, ані до горя інших – незважаючи на те, що все це в одну мить може піти прахом, відмовляєшся від усього, справді вічного й непорушного... Ось чому таке нетутешнє диво любові... Ось чому з такою жадобою ловимо іскрини її в кожному рядкові “найменшого з-поміж світів”.

Іскрини сі – не спонтанні викиди щедрого серця Романа Дідули, а та властивість народної творчості, яка ніколи не вичахла в українській душі. Навіть зазирнувши на півтора століття назад, побачимо, з якою силою билися тут серця Олени Блаватської, Гоголя, П. Куліша, Максимовича, Шевченка,

Франка, Юркевича. А було ж їх незрівнянно більше! Бо ми нічогосінько так і не дізнаємося про безіменного того хлібороба, що торував шлях до Господньої Правди, засинаючи і прокидаючись із молитвою про колосок, ані про тяжкі думи Довбуша й Кармалюка, змушених обставинами буття проливати чужу кров, але завжди готових віддати своє життя заради друзів. Тобто не ефемерного, а всенародного спільного блага, яке так незвично довго дозріває в людських поняттях совісті та справедливості.

Можливо, саме тому хоча б і рідна його цьотка Зоня з-під пера нашого романіста постає уособленням ідеалізованого героя народної казки, але із живим українським серцем. Тим самим серцем, про яке Памфіл Юркевич сказав, що коли істина падає в його лоно, то вона стає нашим благом, нашим внутрішнім скарбом. Тільки за цей скарб, а не за абстрактну думку Роман Дідула і стає на прю з обставинами та різного роду “распутінсами” у своїх нарисах та фейлетонах, бо тільки щедре серце людське, дане письменникові Провидінням, завжди спроможне й на самовідданість істинного подвигу...

На окреме слово заслуговують як демонологія, так і міфологія Дідулиних творів, але то вже радше суто філософське, якщо не філологічне питання. Карпати та Прикарпаття й Поділля взагалі – може, аж занадто благодатний край для подібних досліджень: видимий і невидимий світи сходяться тут у своєрідному всесвіті, який потребує значно пильнішої уваги. Ми ж із Вами, вельмишановний читачу, дошукуємося витоків самої природи творчості Автора, самої серцевини його слова, драматичного й епічного водночас.

“Немає загадки таланту – є вічна загадка любові”, – сказав незабутній Григір Тютюнник. І ми повторюватимемо за ним цю істину ще і ще, бо саме з любові – дитинної, щирої – виростають мальовничі ліричні візії малого сина трударів колгоспу “Україна”, яким випало стати Романові Дідулі...

Згадаймо, скільки разів – із різних партійних трибун – ішлося тільки за останні чверть століття про долю українського села, скільки високих слів було викинуто просто на вітер, бо за тими словами стояла холодна й цинічна облуда, фарисейська брехня, стара, як світ, закамуфльована під співчуття. Жоден із нас, учорашніх селяків (у цьому слові – жодного негативного відтінку, дорогий друже), не міг і ніколи не зможе забути, що саме там, у сільських шпоришах, уперше відгукнулося на голос вранішнього неба дитяче серце, що саме мова села розкрилася таємничою незглибимістю Слова, яке єдине могло втішити...

Тому слідом за Олесем Гончаром, якого Роман Дідула неодноразово згадує в ролі співбесідника, треба сказати, що коли йдеться про письменницьку працю, то неодмінною ознакою таланту буде саме вміння душею сприймати й відчувати народне слово, його інтонаційні відтінки, усю його багатобарвність, розмаїття, красу, часом глибоко приховану. “Бо ж у тім-то й полягає місія майстра, – зазначав Олесь Терентійович, – аби цю красу видобути, викресати зі слова навіть найбуденнішого, створивши йому відповідне сусідство, надавши слову таке місце у творі, де б воно саме оновилося, набуло свіжості, сяйнуло, розквітло!..”

Епічне мислення нашого Автора, виляючи з казки, з-над мальовничої Терезьки, долає просторові й часові межі невимушено, легко. І хоч би скільки ми споглядали за його плином у романах, нарисах, образках, усюди бачимо, як зауважив те Андрій Содомора, “...любов до рідного краю... Його проза має в собі щось від молитви, від сповіді; письменник шукає не читача, ба лиш того, хто приєднає свій голос – до “моління за рідну землю”... А незабутній Микола Вінграновський авторитетно заявляє: “Якби Роман Дідула більше нічого не написав <...>, то вже лиш роман “В найменшому з-поміж світів” робить його ім’я значним, і я, як здається мені, вибагливий і суворий у своїх художніх оцінках, кажу про цей твір, як про перлину нашої літератури для дітей”.

Проте письменниця Світлана Антонишин іще відвертіша, тож і дотична до нашого бачення таїни творчості Дідули: “Саме душа – Людини, Всесвіту, Землі, бджоли, дерева, річки – і є тим мегаобразом, наскрізним символом, який об’єднує роман-мозаїку Р. Дідули “Час і пора” в єдиний, цілісний художній світ. І ти несподівано усвідомлюєш: мозаїка давно перетворилася на панораму, де окремі шматочки смальти набули виразної чотирирівимірності, створюючи ілюзію... необмеженого часопростору. Подорожувати сим часопростором – справжнє задоволення. Тут кожен знайде для себе те, що серцю найближче”.

Можна переконалися, що ревним читачам Романа Дідули йдеться не так про постійну присутність чудових краєвидів рідної землі, що вдало виповнюють різні його твори, як про надто щемливе відчуття минулості всього того найдорожчого в нашому житті, чим досі легковажимо, аніскілочка не пам’ятаючи уроків давньої й теперішньої кривавої нашої історії.

Дідулине Опілля тим і дороге Авторіві та читацькому нашому народові, що занадто рясно скроплене потом і кров’ю його захисників. Адже й малому Ромчиківі довелося надивитися на те, як умирили односельці, просто прихильні до УПА! То що тоді казати про подвижницьку смерть її Героїв? Саме вони й сьогодні надихають нас на боротьбу за свободу й суверенність Української держави. Навіть усупереч обставинам. Отож мудро ділитися з нами Роман Дідула і власною візією історичної ситуації:

“Як дерево стоїть на одному стовбурі, трава і колосок на стеблі, ставок на потоці, дім на фундаменті, так само усяке діло тримається на одній особі; звичайно, підтримують і інші, але держиться таки на одній, бо лиш візьмуться ділити відповідальність двоє чи троє, щось обов’язково провалиться – завжди ж є слабший бік. Але – скажуть – почекайте-но, Романе, в людини – дві ноги... А це щоб діло не стояло на місці”.

Чи все однаковою мірою вдається письменникові в надсадному, творчому двобої з вічністю? Звичайно, ні. Адже якщо його герої перемагають майже завжди, то сам Автор подекуди відступає – не так від пронизливої правди нашої прекрасної мови (і народної говірки!), забуваючи, що вона – зцілюще джерело для кожного художника, як від надправди українського фольклору, взірцями якого дотепер зачаровується цивілізований світ.

Недарма ж Микола Гоголь висловив напрочуд слушну думку про те, що саме народні пісні, може, навіть більше, ніж праці історико-документальні, відповідають нам справжню, не поверхову, історію нашого народу, розвиток його моралі, психології, глибинні процеси духовного життя. Тим більше що обраний автором переказ казкових і легендарних візій вітчизняної та світової історії аж підказує: цілі шари фольклорні могли б заграти тут неймовірними барвами, звеселяючи серце й душу найвимогливішого читача, навчаючи його святого причастя Слова.

До речі, в уже згадуваній статті “Цвіт народного слова” Олесь Гончар вельми слушно застерігав: “Нове життя нового прагне слова, – цілком, зрештою, природний процес розвитку. Та все ж, вслухаючись у розбурханий багатоголосий гомін нової доби, ми віддаємо належне і славетному нашому ветеранові – словникові, – що й нині всюди знаний як словник Грінченків, той, що з синівською сумлінністю, з дивовижною... повнотою зібрав усе, що на той час вродило квітчасте поле живої української мови... Багатовіковий досвід трудового люду, його творча снага, сила духу, біль і гнів, боротьба, страждання, мрії – все це зафіксовано в нашому слові, в народній пісні, думі, прислів’ї, повнозерному народному афоризмі.

Якась є мудрість долі в тому, що світла материнська сльоза стає самоцвітом шевченківської поезії та що навіть під стопресовим гнітом у темних розпечених надрах життя народжувалось слово-алмаз, міцністю своєю здатне перебути

вічність”. Отже, і талановитому Романові Дідулі необхідно ставитися до мови з безмежною відповідальністю, ця праця воздасться сторицею. Тим паче що, як нам видається, покликання письменника – бути селекціонером, а не колекціонером рідного слова. Зрештою, слава Тобі, Господи, без такої чорнової роботи жодна творчість немислима.

Ви, шановний читачу, і справді можете щиро порадіти зустрічі з давніми й незрадливими героями свого дитинства на сторінках розмаїтих творів Романа Дідули. То більше що герої сі вилонюють дух, реальний менталітет українця в його споконвічній боротьбі з найнеприхильнішими обставинами. З тими самими, які завжди заважали й заважатимуть...

...А щодо Любові Господньої – пригадаймо слово Івана Златоуста у Великодню ніч: і ті, що постилися, і ті, що не постилися, і ті, хто трудився, і хто ледарював, і грішні, і праведні – усі ввійдіте в радість Господа свого... Не тому, що Він байдужий до того, трудилися ми, чи ні, – одних Він приймає з радістю та вдячністю за їхній подвижницький труд у часи життя земного, а інших – із ніжністю та любов'ю, бо вони вже збагнули, що негідні ласки Божої, але саме Його Любов робить їх достойниками – гідними Царства Небесного.

Перегорнувши останню сторінку будь-якої книжки Романа Дідули, будемо йти життям із вірою, що Господь зачекався на нас, бо знає, що ми здатні любити так само, як і Він, здатні вірити в ласку Божу, здатні віддати власне життя заради друзів своїх, заради Того, хто постраждав за нас тутечки, на Землі, в ім'я Спасіння Небесного...

Ми прийдемо до Нього в ошатному білому одязі вірних, які запам'ятали: не помремо – лише змінимось. Амінь.

Отримано 13 березня 2018 р.

м. Київ

Державин В. Літературознавство. Критика. Публіцистика. Вибрані статті, дослідження, критичні відгуки та публіцистичні виступи з історії української та зарубіжної літератури, письменства і журналістики української діаспори / упоряд. С. Хороб. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. – 336 с.

До книжки ввійшли вибрані літературно-критичні та публіцистичні праці українського вченого Володимира Державина (1899 – 1964), зокрема його статті, дослідження й публіцистичні виступи, написані впродовж 1940 – 1950-х років переважно в Мюнхені та Аугсбурзі (Німеччина). Статті, опубліковані в газетах “Українська Думка”, “Український самостійник”, “Українська трибуна”, “Українські вісті” та інших, в Україні в основному друкуються вперше. Як зазначає у своїй вступній статті “Творчість Володимира Державина періоду МУРУ” упорядник видання С. Хороб, “саме Володимир Державин спричинився своєю творчістю періоду МУРУ до активності інших членів цього об’єднання, загалом динамінував тодішнє літературно-художнє та культурно-мистецьке життя української діаспори, принаймні в межах осередків, що існували в багатьох містах Німеччини”.

І. Х.

Наші
презентації